

Tussen pragmatiek en dogmatiek

Een rechtsverkennend onderzoek naar het debat over de
beveiliging in het sanctiestelsel van Engeland en Wales, en
wat we daarvan kunnen leren voor de Nederlandse
discussie

R.S.T. Gaarhuis

Tussen pragmatiek en dogmatiek

Een rechtsverkenkend onderzoek naar het debat over de beveiliging in het sanctiestelsel van Engeland en Wales, en wat we daarvan kunnen leren voor de Nederlandse discussie

R.S.T. Gaarhuis

ISBN: 9789462405516

 Wolf Legal Publishers
E-mail: info@wolfpublishers.nl
<http://www.wolfpublishers.nl>

Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur(s) en uitgever. Voor het opnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken dient men zich tot de uitgever te wenden.

rijksuniversiteit
 groningen

Tussen pragmatiek en dogmatiek

Een rechtsverkennend onderzoek naar het debat over de beveiliging
 in het sanctiestelsel van Engeland en Wales, en wat we daarvan
 kunnen leren voor de Nederlandse discussie

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor aan de
 Rijksuniversiteit Groningen
 op gezag van de
 rector magnificus prof. dr. C. Wijmenga
 en volgens besluit van het College voor Promoties

De openbare verdediging zal plaatsvinden op

donderdag 5 september 2019 om 16.15 uur

door

Remy Simon Theodorus Gaarhuis

geboren op 31 januari 1977

te Alkmaar

Promotores

Prof. dr. G. Knigge

Prof. dr. H.K. Elzinga

Beoordelingscommissie

Prof. dr. T. Kooijmans

Prof. dr. S. Struijk

Prof. dr. J.M. ten Voorde

Inhoudsopgave

1.	Inleiding en verantwoording	
1.1.	Aanleiding voor het onderzoek – het beveiligingsvraagstuk	1
1.2.	Discussie over de inrichting van het sanctiestelsel	3
1.3.	Focus en onderzoeksvraag	6
1.4.	Beoordelingsmaatstaf	9
1.5.	Wijze van behandelen	11
2.	Twee hypothetische modellen van sanctioneren	
2.1.	Inleiding	13
2.2.	Schets van een vergeldende rationaliteit	13
2.2.1.	Grondslag en evenredigheidsrelatie	13
2.2.2.	Schuld, schade en relativiteit	14
2.2.3.	Verhouding wetgever, rechter en administratie	16
2.3.	Schets van een beveiligende rationaliteit	19
2.3.1.	Grondslag en evenredigheidsrelatie	19
2.3.2.	Risico en toekomstige schade	20
2.3.3.	Verhouding wetgever, rechter en administratie	20
2.3.4.	Speciale preventie vs generaal preventie	22
2.4.	Vereniging van rationaliteiten: samenloop en vermenging	22
2.4.1.	Samenloop van rationaliteiten	23
2.4.2.	Vermenging van rationaliteiten	24
3.	Het sanctiestelsel van Engeland en Wales in vogelvlucht	
3.1.	Inleiding	27
3.2.	Bronnen Engelse sanctiestelsel	27
3.3.	Constitutionele inbedding en invloedrijke actoren	31
3.3.1.	Executieve	32
3.3.2.	Rechterlijke macht	33
3.3.3.	Machtsverhoudingen	33
3.4.	Gerechten en procedures	34
3.4.1.	Procesvormen en gerechtelijke kaart	34
3.4.2.	Straftoemettingsprocedure	37
3.5.	Sanctiemodaliteiten	41
3.5.1.	Straffen	42
3.5.2.	Maatregelen	44
3.5.3.	Bijkomende sancties	44
4.	Gevangenisstraf in Engeland en Wales	
4.1.	Inleiding	47
4.2.	Straffen van bepaalde duur	48
4.2.1.	Het formele kader	48
4.2.2.	Het informele kader	52

4.2.3.	Sturing door de appelrechter	55
4.3.	Straffen van onbepaalde duur	58
4.3.1.	De facultatieve levenslange gevangenisstraf	58
4.3.1.1.	Rechtvaardigende overwegingen: de zaken Grantham en Hodgson	59
4.3.1.2.	De Hodgson-criteria nader beschouwd	62
4.3.2.	Verplicht levenslang	64
4.3.2.1.	De sanctie op het delict murder	65
4.3.2.2.	De afschaffing van de doodstraf in 1965	68
4.3.2.3.	Het gefixeerde karakter van de sanctie ter discussie	72
4.4.	Het Engelse gevangeniswezen en de wijze van tenuitvoerlegging	75
4.4.1.	Soorten inrichtingen	75
4.4.2.	Geschiedenis en doelstelling	76
4.4.3.	Arbeid en educatie	79
4.4.4.	Psychisch gestoorde delinquenten	80
4.4.5.	Crisis in het gevangeniswezen: kloof tussen theorie en praktijk	81
5.	Vervroegde vrijlating	
5.1.	Inleiding	85
5.2.	Remission	85
5.3.	Parole	88
5.3.1.	Criminal Justice Act 1967: systematiek, selectieprocedure, voorwaarden en herroeping	90
5.3.2.	De mate van selectiviteit: ideologie versus pragmatiek	95
5.3.3.	Kritiek op het functioneren van de regeling	97
5.3.4.	De procedure bij levenslang gestraften	100
6.	Therapeutische sancties	
6.1.	Inleiding	103
6.2.	Insanity defence	103
6.2.1.	Twee historische processen: Hadfield en M'Naghten	104
6.2.2.	Vereisten voor een geslaagd beroep op ontoerekeningsvatbaarheid	109
6.2.3.	De beperkte praktische betekenis van het verweer	112
6.3.	Alternatieve structuren	113
6.3.1.	Verminderde toerekeningsvatbaarheid ('diminished responsibility')	113
6.3.2.	Therapeutische sancties	117
6.4.	De therapeutische sancties nader bezien	121
6.4.1.	Inleiding	121
6.4.2.	Algemene kader van de Mental Health Act 1983	122
6.4.3.	De 'hospital order'	124
6.4.4.	De 'restriction order'	130
7.	Analytisch intermezzo: het sanctiestelsel anno 1980	
7.1.	Inleiding	135
7.2.	Maatschappelijke context	135
7.3.	Juridische kader	139

INHOUDSOPGAVE

7.3.1.	Voorzijde	139
7.3.2.	Achterzijde	140
7.4.	Vooruitblik: de ophanden zijnde 'penal crisis'	145
8.	Twee 'nieuwe' theoretische perspectieven	
8.1.	Inleiding	149
8.2.	'Just Deserts'	150
8.2.1.	Amerikaanse invloeden	150
8.2.2.	De invloed van de beweging op het discours in Groot-Brittannië	153
8.2.3.	De theorie nader beschouwd	156
	8.2.3.1. Waarom straffen?	157
	8.2.3.2. Hoe streng moet worden gestraft?	158
8.2.4.	Theoretische dilemma's en conceptuele onvolkomenheden	159
	8.2.4.1. Vergelding als rechtvaardiging voor straf	160
	8.2.4.2. De relatieve ernst van het delict	161
	8.2.4.3. Recidive	162
	8.2.4.4. Ontbreken van absolute waarden	163
	8.2.4.5. Bepaling of enkel begrenzing van de straf?	164
8.3.	Beveiliging tegen gevaar	166
8.3.1.	De wedergeboorte van het gevaarsperspectief	166
8.3.2.	Voorstellen voor beveiligende sancties	167
8.3.3.	Thema's in het debat	170
	8.3.3.1. De rechtvaardigingsvraag	170
	8.3.3.2. De grenzen van een beveiligende sanctie	177
	8.3.3.3. Vervroegde vrijlating in een beveiligend kader	182
9.	Het systeem van vervroegde vrijlating na 1980	
9.1.	Inleiding	187
9.2.	Brittans rede in Blackpool	189
9.3.	Vervroegde vrijlating bij straffen van bepaalde duur	191
9.3.1.	Effecten van Brittans duale benadering	192
9.3.2.	Kritiek vanuit rechterlijke hoek: een roep om herziening	193
9.3.3.	Het rapport van de Commissie Carlisle	195
9.3.4.	Voorgestelde oplossingsrichting	197
9.4.	Vervroegde vrijlating bij de levenslange gevangenisstraf	199
9.4.1.	Maatschappelijke context	201
9.4.2.	Rechtstheoretische vragen	203
9.4.3.	Hervorming van de procedures bij levenslange gevangenisstraffen	206
	9.4.3.1. R. v Secretary of State Ex parte Handscomb (Queen's Bench Division, 2 maart 1987)	206
	9.4.3.2. De reactie van de Home Secretary	209
	9.4.3.3. Weeks v United Kingdom (EHRM, 2 maart 1988)	211
	9.4.3.4. De Law Lords roeren zich	215
	9.4.3.5. Thynne, Wilson & Gunnell v United Kingdom (EHRM, 25 oktober 1990)	217

9.4.3.6.	Aanpassing van de procedure bij een facultatieve veroordeling tot levenslang	219
9.4.3.7.	Hoe verder met de verplicht opgelegde levenslange gevangenisstraf?	222
9.4.3.8.	R v Secretary of State Ex Parte Doody et al (House of Lords, 24 juni 1993)	224
9.4.3.9.	Wynne v United Kingdom (EHRM, 18 juli 1994)	227
9.4.3.10.	Stafford v United Kingdom (EHRM, 28 mei 2002)	230
9.4.3.11.	R v Secretary of State Ex Parte Anderson (House of Lords, 25 november 2002).	234
9.4.3.12.	Uitgeleide	235
10.	Straftoemeting na 1980: Criminal Justice Act 1991	
10.1	Inleiding	239
10.2	De bijeenkomst in Leeds Castle	239
10.3	De regeringsnota 'Crime, Justice and Protecting the Public'	244
10.4	Het straftoemetingsraamwerk in de nieuwe wet	248
10.4.1	De basisstructuur	249
10.4.2	Straftoemeting op basis van delictsproportionaliteit	250
10.4.3	Straftoemeting op basis van maatschappijbeveiliging: de longer-than-commensurate sentence	255
10.5	De Criminal Justice Act 1991 in de praktijk	259
10.5.1	Delictsevenredige bestraffing	259
10.5.2	Bestrafing van gewelds- en zedendelicten	269
10.5.3.	Ontbreken analoge vervroegde vrijlatingsprocedure	275
11.	Straftoemeting na 1980: Crime (Sentences) Act 1997	
11.1.	Inleiding	281
11.2.	Tough Justice	281
11.3.	De regeringsnota 'Protecting the Public'	285
11.4.	Oppositie in het Hogerhuis	289
11.5.	De erfenis: automatische levenslange gevangenisstraf en verplichte minimumstraffen	299
11.5.1.	Wettelijke regeling	299
11.5.2.	Automatische levenslange gevangenisstraf in de jurisprudentie	301
11.5.3.	De jurisprudentie na de zaak Offen II	310
11.6.	Tot besluit	314
12.	Slotbeschouwing	
12.1	Inleiding	317
12.2.	Een vijftal bevindingen	317
12.2.1.	Systeembepalende factoren van niet-theoretische aard	317
12.2.2.	Autonome dynamiek	321
12.2.3.	De beveiligingsbehoefte in het sanctiestelsel	326
12.2.4.	Factuele waarde van dogmatische modellen	329

INHOUDSOPGAVE

12.2.5. Invloed van het mensenrechtendiscours en de verhouding tot het grondslagendebat	331
12.3. Vergelijking met en relevantie voor Nederland	336
12.3.1. Weinig leerstellingen	336
12.3.2. Schuld- versus daadorientatie	337
12.3.3. Verharding van het strafklimaat, institutioneel ombehagen en mensenrechtelijke grenzen	341
12.4. Tussen dogmatiek en pragmatiek: de consequenties van systeemkeuzes	344
12.5. Tot besluit	349
Samenvatting	353
Summary	365
Aangehaalde Literatuur	375
Aangehaalde rapporten en nota's	384
Curriculum Vitae	385

Afkortingen

A.C.	Appeal Cases
ACPS	Advisory Council on the Penal System
art.	artikel
c.q.	casu quo
CCRC	Criminal Cases Review Commission
CJA	Criminal Justice Act
Cr.App.R.(S)	Criminal Appeal Reports (Sentencing)
Crim.L.R.	Criminal Law Review
DLP	Discretionary Lifer Panel
ECHR	European Court of Human Rights
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
enz.	enzovoort
etc.	et cetera
EVRM	Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens
EWCA Crim	England and Wales Court of Appeal (Criminal Division)
HC Debs	House of Commons Debates
HR	Hoge Raad
IKV	Internationale Kriminalistische Vereinigung
ISD	maatregel tot plaatsing in een Inrichting voor Stelselmatige Daders
LEA	Local Education Authority
LED	licence expiry date
LRC	Local Review Committee
m.n.	met name
m.nt.	met noot
MHA	Mental Health Act
MHRT	Mental Health Review Tribunal
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NOvA	Nederlandse Orde van Advocaten
NPD	non-parole release date
nr.	nummer
NVvR	Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak
o.a.	onder andere
OM	Openbaar Ministerie
p.	pagina
Rb	Rechtbank
SAP	Sentencing Advisory Panel
SOV	Strechtelijke Opvang Verslaafden
Sr.	Wetboek van Strafrecht
Stb.	Staatsblad
Stcrt.	Staatscourant

TUSSEN PRAGMATIEK EN DOGMATIEK

t.i.c.'s	offences taken into consideration
Tbr	Ter beschikkingstelling van de regering
TBS	Terbeschikkingstelling
vgl.	vergelijk
VI	Voorwaardelijke invrijheidstelling
W.L.R.	Weekly Law Reports
Wlt	Wet langdurig toezicht, gedragsbeïnvloeding en vrijheidsbeperking

1. Inleiding en verantwoording

1.1. Aanleiding voor het onderzoek – het beveiligingsvraagstuk

De neiging om onszelf en onze naasten te beschermen tegen personen van wie wij gevaar voor lijf en leden vrezen, is diepgeworteld in de mens. Discussie over de vraag hoe deze beveiligingsbehoefte zich tot het strafrecht verhoudt, is dan ook zo oud als het strafrecht zelf. Zou bijvoorbeeld het strafrecht ruimte moeten bieden voor maatschappij beveiligend sanctioneren? En zo ja, op welke manier en voorzien van welke waarborgen? Deze aloude vraag vormt de aanleiding voor het onderhavige onderzoek.

De beveiligingsgedachte – de idee dat een samenleving kan worden beschermd tegen schadelijk gedrag van burgers door hen op strafrechtelijke titel de vrijheid te ontnemen – wordt doorgaans geassocieerd met de opkomst van de moderne richting in het strafrecht en de theoretische discussies die zijn gevoerd in het kader van de zogenaamde 'Internationale Kriminalistische Vereinigung' (IKV) aan het begin van de vorige eeuw.¹ Maar ook eerder, reeds in de eerste codificatiepogingen na de Bataafse omwenteling, worden sanctiebevoegdheden voorgesteld waarin zich een onmiskenbare beveiligingscomponent laat ontwaren. Zo werd in het ontwerp Lyfstraffelyk Wetboek van 1804, dat verder een vooral op afschrikking gerichte strafkaart kende, tevens voorzien in de mogelijkheid om 'jonge boosdoeners welke nog geen eigenlyke misdaad kan worden toegerekend' op te sluiten in een tuchthuis 'tot hunne eigene verbetering'. Voorgesteld werd voorts om het mogelijk te maken 'gepaste middelen van voorziening' te treffen tegen 'onzinnigen' en 'gevaarlyke kwaadwilligen'.² Het ontwerp is nooit tot wet verheven, maar de vraag hoe met – al dan niet gestoorde – gevaarlijke delinquenten om te gaan, leverde kennelijk ook toen al voer voor discussie.

In 1886 had de wetgever de ideeën van de moderne richting nog grotendeels buiten de deur weten te houden. Het Wetboek van Strafrecht dat toen tot stand kwam voorzag in een monistisch strafstelsel dat werd begrensd door beginselen van proportionaliteit.³ De opkomst van het deterministische gedachtegoed was echter niet te stuiten en zorgde voor steeds meer frictie met de uitgangspunten waarop het in de kern

---

¹ Zie o.a. Kelk & Haffmans 1986, 'De strafrechtelijke maatregelen en het tanende tweesporenstelsel', p. 333-347. Zie voorts zeer uitvoerig over de gedachtenvorming binnen de I.K.V. en de doorwerking daarvan in het wetenschappelijk discours: Groenhuijsen & Van der Landen 1990, 'De I.K.V. in het spanningsveld tussen klassieke rechtsbeginselen en moderne rechtsopvattingen', p. 7-93.

² Tweede hoofdstuk, artt. 30 en 32. Zie voor de tekst van dit ontwerp de bundel *Strafwetgeving in de negentiende eeuw*, deel II (Katholieke Hogeschool Tilburg, 1985).

³ Op dat grondmodel werd slechts één uitzondering toegelaten: ontoerekeningsvatbare daders konden worden geplaatst in 'krankzinnigeninstituut'. Het ging hier echter om een in de kern civielrechtelijke beslissing, die uit oogpunt van proces-efficiëntie (tevens) aan de strafrechter was overgelaten.

vergeldende strafstelsel was geënt. Het leidde tot de introductie, zo'n veertig jaar later, van de eerste echte strafrechtelijke beveiligingsmaatregel: de terbeschikkingstelling van de regering (tbr).⁴ Met deze sanctie werd het mogelijk om gestoorde en niet volledig toerekeningsvatbare daders gedwongen op te nemen in een forensisch psychiatrische inrichting ter behandeling en beveiliging van de maatschappij. Een beveiligend spoor derhalve *naast* de strafrechtelijke straf. Het ons zo kenmerkende tweesporstelsel was geboren.

Toch is het sanctiestelsel door de jaren geen rustig bezit gebleven. De behoefte aan beveiliging heeft ook na de invoering van het tweesporstelsel nog tot tal van aanpassingen geleid. Er zijn nieuwe sancties gecreëerd, executiemodaliteiten toegevoegd en combinaties mogelijk gemaakt. Te denken valt aan de vrijheidsbenemende maatregelen ter bestrijding van criminele overlast en recidive, zoals de SOV en de huidige ISD⁵; aan de regelgeving rond de voorwaardelijke invrijheidstelling (VI), welke door de jaren grondige verbouwingen heeft ondergaan (van voorwaardelijk, naar automatisme en weer terug naar voorwaardelijk)⁶; en aan de onlangs nog in werking getreden Wet langdurig toezicht, gedragsbeïnvloeding en vrijheidsbeperking (Wlt), waardoor het nu mogelijk is om de proeftijd bij de VI te verlengen (in sommige gevallen zelfs onbeperkt), de maximale termijn verbonden aan de voorwaardelijke beëindiging van de TBS is afgeschaft, en er zogenaamde gedragsbeïnvloedende en vrijheidsbeperkende maatregelen kunnen worden opgelegd (art. 38z Sr) waarmee veroordeelden die hun straf of maatregel hebben ondergaan onder langdurig en intensief toezicht kunnen worden geplaatst.⁷ Ik noem dan slechts enkele voorbeelden.⁸

⁴ Wet van 28 mei 1925, *Stb.* 1925, 221 (gewijzigd bij wet van 21 juli 1928, *Stb.* 1928, 251).

⁵ Deze twee maatregelen kenden overigens ook nog een ouder broertje: de zogenoemde bewaringsmaatregel van 1929, aangenomen bij wet van 25 juni 1929 (*Stb.* 1929, 362), maar nimmer in werking getreden. Deze bewaringsmaatregel illustreert de behoefte van in ieder geval de toenmalige wetgever om de samenleving ook te kunnen beveiligen tegen het schadelijke gedrag van personen die niet binnen de nauwe kader van de tbr vielen. Zie uitvoerig over zowel de ISD, SOV als de bewaringsmaatregel: Struijk 2011, 'De ISD in perspectief'.

⁶ Zie over de VI onder andere Vegter 2018, 'Voorwaardelijk in vrijheid met vertrouwen in de toekomst?', p. 34-38 en het recente onderzoeksrapport van de Erasmus Universiteit Rotterdam: Uit Beijerse e.a. 2018, 'De praktijk van de voorwaardelijke invrijheidstelling in relatie tot speciale preventie en re-integratie'. Er staat thans bovendien opnieuw een wetswijziging in de steigers, het zogenaamde 'Wetsvoorstel detentiefasering en voorwaardelijke invrijheidstelling (Wet straffen en beschermen)', *Kamerstukken II 2018/19*, 35122, nrs 2 en 3. Dit wetsvoorstel, dat inmiddels door de Tweede Kamer is aangenomen en op goedkeuring van de Eerste Kamer wacht, voorziet onder meer in een beperking van de duur van de VI tot maximaal twee jaren. Zie over dit wetsvoorstel o.a. Schuyt 2019, 'Voorwaardelijke invrijheidstelling: het beeld en de werkelijkheid', p. 5-13.

⁷ Zie daarover onder andere Jue-Volker 2018, 'Vrijheidsbeperking als strafrechtelijke sanctie', p. 339-352 en Struijk 2018, 'Vrijheidsbeperking na detentie: in hoeverre zet de rechter de achterdeur open?', p. 353-364.

⁸ Zie voor meer uitvoerige analyses van de ontwikkelingen die het stelsel de voorbije eeuw heeft doorgemaakt: Balkema & Corstens 1986, 'Het Straffenarsenaal', p. 303-332; Balkema & Bleichrodt 1995, 'Het strafrechtelijke sanctiestelsel in het afgelopen decennium', p. 24-47; Balkema & Bleichrodt 2005, '1995-2005; het sanctiestelsel rond de eeuwwisseling', p. 23-37